

ČAST

ELIF ŠAFAK

Prevela
Branislava Radević-Stojiljković

■ Laguna ■

Naslov originala

Elif Shafak

HONOUR

Copyright © Elif Shafak 2012

Translation copyright © 2018 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kad mi je bilo sedam godina, živeli smo u zelenoj kući. Jedan naš komšija, talentovan krojač, često je tukao svoju ženu. Uveče smo slušali viku, krike, psovanje. Ujutru smo nastavljali da živimo kao i obično. Svi u komšiluku pretvarali su se da nisu čuli, da nisu videli.

Ovaj roman je posvećen onima koji čuju, onima koji vide.

© Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Otkad pamti, sebe vidi kao kućnog princa,
a majku kao svog sumnjivog zastupnika i
usplahirenog zaštitnika.

Dž. M. Kuci,

*Dečaštvo: Scene iz provincijskog života**

* Prevod Arijana Božović. (Prim. prev.)

Esma

London, 12. septembar 1992.

Moja majka je umrla dvaput. Zarekla sam se da neću dozvoliti da njena priča bude zaboravljena, ali nikad nisam našla ni vremena, ni volje, ni hrabrosti da pišem o tome. To jest, sve donedavno. Ne verujem da ću ikada postati prava spisateljica i to je sad sasvim u redu. Dospela sam u godine pomirenosti sa svojim granicama i neuspesima. Ali moram da ispričam tu priču, makar samo jednoj osobi. Moram da je pošaljem u neki kutak univerzuma gde može da lebdi slobodno, daleko od nas. Dugujem to mami, tu slobodu. A i morala sam da završim ove godine. Pre nego što ga puste iz zatvora.

Za nekoliko sati skloniću sa šporeta četen-alvu, ostaviću je da se hladi pored sudopere i poljubiću muža, pretvarajući se da ne primećujem zabrinuti pogled u njegovim očima. A onda ću izaći iz kuće sa svoje dve kćeri bliznakinje – sedmogodišnje, prva od druge starija četiri minuta – i odvešću ih na rođendan-sko slavlje. Usput će se svađati, ali ja ih ovoga puta neću grditi. Pitaće se hoće li na slavlju biti klovn ili, još bolje, mađioničar.

„Kao Hari Huidini“, kazaću ja.

„Koji Hari?“

„Hu-di-ni, tako je kazala, glupačo!“

„Ko je to, mama?“

To će me zaboleti. Bol će biti nalik ubodu pčele. Ne toliko na površini, nego će više peći iznutra. Shvatiću, kao toliko puta ranije, da one ne znaju ništa o istoriji svoje porodice, jer sam im malo pričala o njoj. Jednoga dana, kad budu spremne. Kad ja budem spremna.

Pošto dovezem devojčice, malo ću procaskati sa drugim majkama koje su došle. Podsetiću domaćicu zabave da je jedna od mojih kćeri alergična na orahe, ali pošto ih je tako teško razlikovati, najbolje je držati obe na oku i starati se da nijedna ne pojede ništa sa orasima, uključujući i rođendansku tortu. To je malo nepravedno prema mojoj drugoj kćeri, ali ponekad se dešava među braćom i sestrama; mislim, nepravda.

Potom ću se vratiti u kola, crveni ostin montego koji vozimo i ja i moj muž, naizmenično. Putovanje od Londona do „Šrouzberija“ traje tri i po sata. Možda ću morati da se nakratko zaustavim pred Birminghamom. Ostaviću radio uključen – to će mi pomoći da rasteram duhove, muzika.

Mnogo puta sam pomišljala da ga ubijem. Pravila sam složene planove koji obuhvataju pištolje, otrov ili, još bolje, nož-skakavac – kao neka vrsta poetske pravde. Pomišljala sam i da mu oprostim, potpuno i istinski. Na kraju nisam postigla ni jedno ni drugo.

*

Kad stignem u „Šrouzberi“, ostaviću kola ispred železničke stanice i pešačiću pet minuta do čadave zatvorske zgrade. Koraćaću tamo-amoo ulicom ili ću se nasloniti na zid naspram glavnog ulaza i čekati da izađe. Ne znam koliko će to potrajati. Ne znam ni kako će reagovati kad me bude video. Nisam ga posećivala duže od godinu dana. Ranije sam to činila redovno, ali kako se bližio dan njegovog puštanja na slobodu, jednostavno sam prestala.

U jednom trenutku će se masivna vrata otvoriti iznutra i on će izaći. Pogledaće gore, u oblačno nebo, posle četrnaest godina zatočeništva, nenaviknut da vidi to ogromno prostranstvo iznad glave. Zamišljam kako će žmirkati na dnevnoj svetlosti, kao stvorenje tame. Ja ću za to vreme ostati gde sam, brojaću do deset ili do sto ili do tri hiljade. Nećemo se zagrliti. Nećemo se rukovati. Samo ćemo jedno drugom klimnuti glavom i pozdraviti se kratko, tihim, prigušenim glasom. Kad stignemo na stanicu, uskoćice u kola. Ja ću se iznenaditi što je tako snažan i gibak. Najzad, još je mlad čovek.

Ako bude hteo da zapali cigaretu, neću se protiviti, iako mrzim miris duvana i ne dozvoljavam mužu da puši ni u kolima ni u kući. Vozićemo se kroz engleski seoski predeo, prolazićemo pored mirnih livada i otvorenih polja. Pitaće me za moje kćeri. Kazaću mu da su dobro, da brzo rastu. On će se osmehnuti, iako ne zna ništa o roditeljstvu. Ja njega neću ništa zauzvrat pitati.

Poneću kasetu da je pustim. Najveće hitove grupe ABBA – sve one pesme koje je mama imala običaj da pevuši dok kuva, ili čisti, ili šije. *Take a Chance on Me, Mamma Mia, Dancing Queen, The Name of the Game...* jer će nas ona posmatrati, sigurna sam u to. Majke ne odlaze na nebo kad umru. Dobijaju specijalnu dozvolu od Boga da još malo ostanu ovde i paze na svoju decu, bez obzira na sve što se dogodilo među njima za vreme kratkog života smrtnika.

Kad se vratimo u London i stignemo do Barnsberi skvera, potražiću mesto za parkiranje, gundajući sebi u bradu. Počeće da pada kiša – sitne kristalne kapi. Konačno ćemo naći mesto na koje ću ugurati auto posle desetak manevara. Mogu da se obmanjujem da sam dobar vozač sve dok ne dođe na red parkiranje. Pitam se hoće li mi se narugati da sam tipična žena-vozač. Nekad je to činio.

Pešačićemo zajedno prema kući, ulica će, iza nas i ispred nas, biti mirna i svetla. U jednom kratkom trenutku poređićemo

naš kraj s njegovim i mojim negdašnjim domom na Hekniju, s kućom u Lavender grouvu, čudeći se kako je sad sve drugačije i kako se vreme kreće napred, čak i kad mi to ne možemo.

Pošto uđemo, izučemo se i obućemo papuče – on klasične, boje uglja, papuče moga muža, a ja tamnocrvene s pufnom. Lice će mu se zgrčiti čim ih bude video. Da mu olakšam, kazaću mu da su papuče poklon od mojih kćeri. Opustiće se kad shvati da nisu *njene*. Sličnost je puka slučajnost.

S vrata će me posmatrati kako kuvam čaj, koji ću poslužiti bez mleka i s mnogo šećera, osim ako mu tamnica nije izmenila navike. A onda ću izneti četen-alvu. Sešćemo uz prozor, s porcelanskim šoljama i tanjirićima u rukama, kao uglašeni stranci, i gledati kako kiša pada na ljubičice u mome vrtu iza kuće. Pohvaliće moje kuvarske sposobnosti i reći će kako mu je nedostajala četen-alva, mada će učtivo odbiti da mu sipam još. Kazaću mu da je spremam strogo po maminom receptu, od reči do reči, ali da nikad ne ispadne tako dobra kao njena. Od toga će začutati. Ukrstićemo poglede, među nama će zavladati teška tišina. Onda će se on izviniti, reći će da je umoran i da bi želeo da se odmori ako nemam ništa protiv. Odvešću ga u njegovu sobu i zatvoriti vrata, polako.

Ostaviću ga tamo. U sobi u mojoj kući. Ni daleko ni preblizu. Držaću ga zatvorenog između ta četiri zida, između mržnje i ljubavi kojima ne mogu da se oduprem, zauvek zatočenog u kutiji u mome srcu.

On mi je brat.

On, ubica.

Imena kao kocke šećera

Selo u blizini Eufrata, 1945.

Kad se Pembe rodila, Naza je bila tako tužna što je zaboravila sve što je pretrpela u prethodnih dvadeset šest sati da je pokušala da ustane i ode dok joj je između nogu curila krv. Bar su tako svi pričali – svi koji su bili prisutni u porođajnoj sobi tog vetrovitog dana.

Međutim, koliko god da je želela da ode, Naza nije mogla nikud. Na iznenađenje žena u toj sobi, i svog muža Berza, koji je čekao u dvorištu, bila je primorana da se vrati u krevet zbog novog naleta kontrakcija. Posle tri minuta pojavila se glava druge bebe. Puno kose, crvenkasta koža, sva vlažna i naborana. Još jedna devojčica, samo sitnija.

Ovoga puta Naza nije ni pokušala da pobegne. Samo je tiho uzdahnula, zarila glavu u jastuk i okrenula se prema otvorenom prozoru, kao da se upinje da čuje šapat sudbine u vetru, blag kao mleko. Ako bude slušala pažljivo, mislila je, možda će čuti odgovor s nebesa. Najzad, mora postojati razlog, neko opravdanje, njoj nepoznato ali Alahu sigurno očigledno, što im je darovao još dve kćeri iako ih već imaju šest, a do sada nijednog sina.

I tako je Naza stisnula usne, kao previjeni rub tkanine, rešena da ne progovori ni reč sve dok Alah ne objasni, potpuno i

ubedljivo, motiv svojih dela. Čak i u snu, usta su joj bila čvrsto zatvorena. Sledećih četrdeset dana i četrdeset noći nije progovorila ni reč. Ni kad je kuvala leblebije s ovčijim lojem, ni kad je kupala svojih ostalih šest kćeri u velikom, okruglom limenom vedru, čak ni kad je pravila sir s divljim belim lukom i začinskim biljem, ni kad ju je muž pitao kakva bi imena želela da da kćerima. Čutala je kao groblje pored brda, u kom su sahranjeni njeni preci i u koje će jednoga dana i nju položiti da počiva.

Bilo je to udaljeno planinsko kurdsko selo bez puteva, bez struje, bez doktora, bez škole. Vesti iz spoljašnjeg sveta jedva su se probijale kroz omotač njegove izdvojenosti. Posledice Drugog svetskog rata, atomska bomba... Seljani nisu čuli ni za šta od toga. Pa ipak, bili su ubeđeni da se dešavaju čudne stvari u univerzumu, to jest, daleko od obala Eufrata. Budući da je svet takav kakav jeste, nije bilo svrhe želeći da ga otkrivaš. Sve što je bilo i sve što će ikada biti već je prisutno ovde i sada. Ljudskim bićima je određeno da žive sedelački kao drveće i stenje. Osim ako nisi jedno od ovo troje: lutajući mistik koji je izgubio svoju prošlost, budala koja je izgubila glavu ili Medžnun koji je izgubio voljenu.

Na stranu derviši, čudaci i ljubavnici, ostale ljude ništa nije moglo da zapanji, i sve je bilo kako i treba da bude. Šta god da se desi u jednom kutku, odmah bi čuli i svi ostali. Tajne su bile luksuz koji samo bogataši mogu sebi da priušte, a u ovom selu, pod nazivom Mala Čar Bajan, „Kuća četiri vetra“, niko nije bio bogat.

Seoske starešine su bila tri sitna starca turobnog izgleda, koji su uglavnom provodili vreme u jedinoj seoskoj čajdžinici, zamišljeni nad misterijama božanske mudrosti i glupostima političara, dok pijuckaju čaj iz čaša tankih kao ljuska jajeta, krhkih kao život. Kad su čuli da se Naza zarekla na ćutanje, odlučili su da je posete.

„Došli smo da te upozorimo da ćeš počiniti svetogrđe“, rekao je prvi, tako star da ga je i najblaži povetarac mogao oduvati.

„Kako možeš očekivati od Alaha Svemogućeg da ti otkrije svoje puteve kad se zna da se On obraća samo prorocima?“, primetio je drugi, kom je preostalo samo nekoliko zuba u glavi. „A među njima sigurno nema žena.“

Treći starešina je zamahao rukama, krutim i čvornovatom kao korenje drveća. „Alah želi da te čuje da govoriš. Da je drugačije, stvorio bi te kao ribu.“

Naza je slušala, povremeno brišući oči krajem marame. Na trenutak je zamislila sebe kao ribu – krupnu, smeđu pastrmku u reci, peraja blistavih na suncu, s tačkicama okruženim bleđim oreolima. Tad nije znala koliko će njena deca i unuci, u različitim trenucima svojih života, biti bliski raznim vrstama riba, niti kakva će ljubav prema podvodnom kraljevstvu strujati žilama budućih naraštaja njene porodice.

„Govori!“, rekao je prvi starac. „Za tvoj soj je protivprirodno da ćuti. A ono što je protiv prirode protivi se i volji Alahovoj.“

Ali Naza nije rekla ništa.

Kad su časni gosti otišli, prišla je kolevcu u kojoj su spavale bliznakinje. Odblesci vatre sa ognjišta bojili su sobu u zlatno-žuto i koži beba pridavali neki blagi sjaj, gotovo anđeoski. Srce joj se rastopilo. Okrenula se prema svojim šest kćeri, koje su se postrojile pored nje, od najviše do najniže, i rekla promuklim i šupljim glasom: „Znam kako ću ih nazvati.“

„Reci nam, mama!“, uzviknule su devojčice, oduševljene što je ponovo čuju glas.

Naza se nakašljala i rekla, s prizvukom poraza: „Ova će biti Best, a ova druga Bese.“

„Best i Bese“, ponovile su devojčice uglas.

„Da, deco moja.“ I to rekavši, mljacnula je usnama, kao da su joj ta imena ostavila određeni ukus na jeziku, slan i kiseo. Best i Bese na kurdskom, Kader i Jeter na turskom, Sudbina i Dovoljno na svim ostalim jezicima. To će biti njen način da objavi Alahu da joj je – iako se, poput dobre muslimanke, pokorila sudbini – dosta kćeri i da će joj, kad sledeći put zatrudni – a

znala je da će joj to biti poslednji put jer joj je četrdeset jedna i odavno više nije u najboljim godinama – On podariti samo i jedino sina.

Te iste večeri, kad im je otac došao kući, devojčice su mu pritrčale da mu saopšte dobre vesti: „Tata! Tata! Mama govori.“

Berzo je najpre bio zadovoljan što čuje da mu je žena progovorila, ali lice mu se ponovo smrklo kad je saznao imena koja je izabrala za novorođenčad. Nekoliko neprijatnih minuta ćutao je i vrteo glavom.

„Sudbina i Dovoljno“, konačno je promrmljao, kao za sebe. „Ali ti u stvari nisi dala deci imena. Ti si poslala zahtev u nebo.“

Naza je zurila u svoja stopala, zagledana u prst što joj je virio kroz rupu na vunenoj čarapi.

„Imena koja nagoveštavaju ozlojeđenost mogu da uvrede Tvorca“, nastavio je Berzo. „Zašto navlačiti Njegov gnev na nas? Bolje je držati se običnih imena i biti bezbedan.“

I to rekavši, objavio je kakva imena on ima na umu: Pembe i Džemila – Ružičasta i Lepa. Imena kao kocke šećera što se tope u čaju, slatka i podatna, bez oštrih ivica.

Premda je Berzova odluka bila konačna, imena koja je Naza odabrala nisu tako lako odbačena. Zadržala su se svima u sećanju, vezala se za porodično stablo kao dva tanana zmaja od papira zapetljana u granje. I tako su bliznakinje ostale poznate svaka sa po dva imena: Pembe Kader i Džemila Jeter – Ružičasta Sudbina i Dovoljno Lepa. Ko je tad mogao znati da će jedno od ovih imena jednoga dana biti štampano u novinama širom sveta?

Boje

Selo u blizini Eufrata, 1953.

Još otkad je bila sasvim mala, Pembe je obožavala pse. Volela ih je jer vide ljudsku dušu, čak i u dubokom snu, zatvorenih očiju. Odrasli su uglavnom mislili da psi ne shvataju mnogo, ali ona je bila uverena da to nije istina. Da oni sve razumeju. Samo lako praštaju.

Naročito joj je bio drag jedan ovčarski pas. Opuštenih ušiju, duge njuške, crno-belo-smeđ i rundav. Bio je dobroćudno stvorenje koje voli da juri leptire, igra se i donosi bačenu grančicu, i jeo je skoro sve. Zvali su ga Kitmir, ali i Kuto ili Dodo. Ime mu se stalno menjalo.

Jednoga dana, iznebuha, životinja je počela da se ponaša čudno, kao da ju je zaposeo neki zlobni džin. Kad je Pembe pokušala da ga pomiluje po grudima, nasrnuo je na nju režeći i ujeo je za ruku. Rana nije bila plitka, a promena psećeg karaktera bila je zabrinjavajuća. Odnedavno se u kraju pojavilo besnilo, pa su starešine insistirale da devojčica ode lekaru, samo što lekara nije bilo u opsegu od skoro sto kilometara.

I tako se devojčica Pembe sa ocem Berzom ukrcala u prvi minibus, a onda i u autobus za veliki grad Urfu. Pri pomisli da će provesti ceo dan daleko od svoje bliznakinje Džemile, jeza

joj je prošla niz kičmu, ali bila je i isto toliko oduševljena što će imati oca samo za sebe. Berzo je bio čovek čvrste građe, plećat, markantnih crta i s velikim brkovima, rukama seljaka i kosom prosedom na slepoočnicama. Imao je dobre, duboko usađene oči boje lešnika, i ako se izuzmu povremeni izlivi besa, bio je miran čovek – iako duboko tužan što nema sina koji će nositi njegovo prezime do kraja sveta. Premda je malo govorio i još ređe se smešio, komunicirao je sa svojom decom bolje nego njegova žena. Zauzvrat, osam kćeri se otimalo za njegovu ljubav, kao pilići kad zobaju šaku zrnevlja.

Putovanje u grad bilo je zabavno i uzbudljivo; čekanje u bolnici nije bilo ni jedno ni drugo. U redu pred doktorovim vratima čekalo je dvadeset i troje pacijenata. Pembe je znala njihov tačan broj zato što su, za razliku od drugih osmogodišnjih devojčica u njihovom selu, Džemila i ona išle u školu – oronulu, prizemnu zgradu u drugom selu, udaljenom četrdeset minuta pešačenja – i umela je da broji. Nasred učionice nalazila se peć koja je ispuštala više dima nego toplote. Mlađa deca su sedela s jedne njene strane, starija s druge. Pošto su prozori retko otvarani, vazduh je unutra bio ustajao i gust kao piljevina.

Pre nego što je pošla u školu, Pembe je mislila da se samo po sebi razume da ceo svet govori kurdski. A onda je shvatila da nije tako. Neki ljudi uopšte nisu znali kurdski. Na primer, njihov učitelj. Bio je to čovek kratko ošišane i proređene kose, sa setnim izrazom u očima, kao da mu nedostaje život koji je ostavio u Istanbulu i tuguje što je poslat u ovu zabit. Uzrujao bi se kad učenici ne shvataju šta govori ili kad na kurdskom zbijaju šale na njegov račun. Odnedavno je postavio pravila: ko god izgovori ijednu kurdsku reč, moraće da stoji na jednoj nozi pred tablom, leđima okrenut razredu. Većina učenika bi stajala tako nekoliko minuta, te bi im bilo oprošteno pod uslovom da ne ponove grešku; ali, s vremena na vreme, neko bi tokom dana zaboravio, pa je morao da provede sate u istom položaju.

Pomenuto pravilo je kod bliznakinja izazvalo oprečne reakcije. Dok je Džemila potpuno začutala, odbijajući da govori na bilo kom jeziku, Pembe se svojski trudila da se istakne u turskom, rešena da nauči jezik učitelja i time dospe do njegovog srca.

Za to vreme njihova majka Naza nije videla nikakvu svrhu u tome da idu tako daleko kako bi savladale reči i brojeve koji im neće biti ni od kakve koristi, pošto će se mnogo pre toga sve poudavati. Ali njen muž je insistirao da mu se kćeri školuju.

„Svakoga dana pešače čak tamo i nazad. Cipele će im se izlizati“, gundala je Naza. „A zbog čega?“

„Da bi mogle da čitaju ustav“, odgovorio je Berzo.

„Šta je to ustav?“, upitala je ona pozdrivo.

„Zakon, neuka ženo! Velika knjiga! Tamo piše šta je dozvoljeno, a šta je zabranjeno, i ako to ne znaš, u velikoj si nevolji.“

Naza je coknula jezikom, nije je ubedio. „A kako će to pomoći mojim kćerima da se udaju?“

„Šta ti znaš! Ako se muževi prema njima budu ponašali loše, neće morati to da trpe. Mogu da uzmu decu i odu.“

„Oh, a kuda će da odu?“

Berzo na to nije mislio. „Mogu da potraže utočište u očevoj kući, naravno.“

„M-hm. Zar zato svaki dan idu tako daleko i pune glavu tim stvarima? Da bi mogle da se vrate u kuću u kojoj su rođene?“

„Idi donesi mi čaja“, odbrusio je Berzo. „Previše pričaš.“

„Daleko bilo“, mrmljala je Naza idući u kuhinju. „Nijedna moja kći neće napustiti muža. Prebiću je ako to učini, čak i ako tad budem mrtva. Vratću se kao duh!“

Ta pretnja, prazna i naglo izrečena, postaće proročanstvo. Još dugo posle smrti, Naza će se vraćati da progoni svoje kćeri, neke više, neke manje. Uostalom, bila je tvrdoglava žena. Nikad ništa nije zaboravljala. I nikad nije praštala – za razliku od pasa.

A sad, dok su čekali u bolnici, Pembe je zijala detinjim očima u muškarce i žene u redu u hodniku. Neki su pušili, neki su jeli lepinje koje su poneli od kuće, neki se držali za povrede

ili jaukali od bola. A nad svim tim se širio težak zadah – znoja, dezinfekcionog sredstva i sirupa za kašalj.

Dok je posmatrala stanje svakog pacijenta, devojčica je osećala sve veće divljenje prema doktoru kog tek treba da sretne. Čovek koji može da obezbedi lek za tolike bolesti mora biti izuzetan, zaključila je. Mudrac. Mag. Čarobnjak koji nema godine, s čudotvornim prstima. Kad je došao red na njih, sva je kiptela od znatiželje i revnosno je pošla za ocem u doktorovu sobu.

Unutra je sve bilo belo. Ne kao sapunica što se napravi na površini potoka kad peru odeću. Ne kao snežni nanos, navejao neke zimske noći, niti kao gruševina koju mešaju s divljim lukom kad sire sir. Bila je to bela boja kakvu nikada ranije nije videla – nepokolebljiva i neprirodna. Bela tako hladna da je zadrhtala. Stolice, zidovi, podne pločice, sto za pregled, čak i šolje i skalpeli bili su okupani tom ne-bojom. Pembe nikad nije ni slutila da bela može biti tako uznemirujuća, tako udaljena, tako mračna.

A još više ju je iznenadilo što je doktor žena – ali drugačija od njene majke, njenih tetaka, komšinica. Baš kao što je soba sva bila umotana u odsustvo boje, ni doktorka pred njenim očima nije posedovala nikakvih ženskih vrlina na koje je Pembe bila navikla. Ispod dugog kaputa, imala je smeđesivu suknu do kolena, čarape od najfinije i najmekše vune i kožne čizme. Imala je i naočari, tako četvrtaste da su joj davale izgled prgave sove. Mada devojčica nikad nije videla prgavu sovu, bila je uverena da tako izgleda. Koliko je ta žena bila različita od onih što rade u polju od zore do mraka, što se izboraju od škiljenja u sunce i rađaju decu dok ne dobiju dovoljno sinova! Ovo je bila žena navikla da ljudi, uključujući i muškarce, slušaju svaku njenu reč. Čak je i Berzo skinuo kapu i opustio ramena u njenom prisustvu.

Doktorka je okrnula oca i kćer samo jednim mrzovoljnim pogledom. Kao da je već samo njihovo postojanje zamara, čak i rastužuje. Oni su očigledno bili poslednji koje bi želela da

leči na kraju ovog napornog dana. Nije im se mnogo obraćala, pustila je bolničarku da postavlja važna pitanja. *Kakav je bio pas? Da li mu je izbijala pena na gubicu? Da li se ponašao čudno kad vidi vodu? Da li je ujeo još nekog u selu? Da li je posle pregledan?* Bolničarka je govorila vrlo brzo, kao da negde otkucava neki sat i ističe joj vreme. Pembe je bilo drago što majka nije pošla s njima. Naza ne bi bila u stanju da prati razgovor i sve bi pogrešno pretpostavila, sva bi se nakostrešila od straha.

Dok je doktorka pisala recept, bolničarka je dala devojčici injekciju u stomak, na šta je ova zajaukala koliko je grlo nosi. Još je plakala kad su izašli u hodnik, gde je pažnja neznanaca dodatno pogoršala njenu muku. Tad joj je otac, podignute glave i uspravljenih ramena – ponovo onaj stari Berzo – šapnuo na uho da će je, ako prestane da plače i bude se ponašala kao dobra devojčica kakva zapravo i jeste, odvesti u bioskop.

Pembe je odmah učutala, očiju blistavih od iščekivanja. Reč „bioskop“ zvučala je kao uvijeni slatkiš: nije znala šta je unutra, ali je bila sigurna da mora biti nešto lepo.

*

U gradu su bila dva bioskopa. Onaj veći su češće koristili gostujući političari nego lokalni izvođači i muzičari. Pre i posle izbora, tamo su se okupljale gomile muškaraca i držani su govori i davana obećanja, propaganda je kružila vazduhom kao zujanje pčela.

Drugo mesto bilo je mnogo skromnije, ali isto tako popularno. U njemu su se prikazivali filmovi različitog kvaliteta, zahvaljujući ukusu njegovog vlasnika, koji je više voleo pustolovine od političkih tirada i mnogo plaćao krijumčarima da mu donesu nove filmove, zajedno s duvanom, čajem i ostalom švercovanom robom. Tako je narod Urfe video podosta vesterne s Džonom Vejnem, *Čoveka iz Alama* i *Julija Cezara*, kao i *Zlatnu groznicu* i ostale filmove sa onim malim muškarcem tamnih brkova.

Danas se prikazivao crnobeli turski film, koji je Pembe odgledala od početka do kraja, blago otvorenih usta. Junakinja je bila siromašna, lepa devojka zaljubljena u mladića koji je bio veoma bogat i veoma razmažen. Ali promenio se. Tolika je bila magija ljubavi. Dok su svi – počevši od mladićevih roditelja – omalovažavali mlade ljubavnike i kovali zavere da ih razdvoje, oni su se tajno sastajali pod jednom vrbom na rečnoj obali. Tamo su se držali za ruke i pevali pesme tužne kao uzdisanje.

Pembe je oduševilo sve u bioskopu – ukrašeni foaje, teške, nabrane zavese, gusta tama puna dobrodošlice. Jedva je čekala da ispriča Džemili o tom novom čudu. U autobusu, na putu kući, neprekidno je pevala je muzičku temu iz filma.

*Tvoje ime je urezano u moju sudbinu,
Ljubav tvoja teče mojim venama
Ako se ikada osmehneš nekoj drugoj
Ubiću se ili će me žalost ubiti pre toga*

Dok se Pembe njihala u bokovima i izvodila pokrete rukama u vazduhu, ostali putnici su pljeskali i klicali. Kad je konačno ućutala, više od umora nego iz pristojnosti, Berzo se nasmejao i uglovi očiju su mu se naborali.

„Moja talentovana devojčica“, rekao je, s tragom ponosa u glasu.

Pembe je priljubila lice uz očeva široka prsa, udišući miris lavandinog ulja kojim je parfimisao brkove. Tad nije znala da će joj to biti jedan od najsrećnijih trenutaka u životu.

*

Kad su se vratili kući, zatekli su Džemilu u užasnom stanju – otečenih očiju, naduvenog lica. Celoga dana je čekala kraj prozora, igrala se s kosom, grickala donju usnu. A onda, iznenada

i bez razloga, užasno je kriknula. Koliko god da su se majka i sestre trudile da je smire, nije prestajala da zapomaže.

„Kad je Džemila zaplakala, u koliko sati?“, pitala je Pembe. Naza se malo zamislila. „Mislim negde po podne. Što pitaš?“

Pembe nije odgovorila. Saznala je šta je htela da zna. Ona i njena bliznakinja, iako kilometrima razdvojene, istovremeno su kriknule u trenutku kad je dobila injekciju. Ljudi kažu da su blizanci dva tela sa jednom dušom. Sudbina i Dovoljno. Kad jedna zatvori oči, druga oslepi. Kad jednu povrede, druga krvari. I kad jedna od njih ima košmare, drugoj u grudima zalupa srce.

Te iste večeri, Pembe je pokazala Džemili plesne korake koje je videla na filmu. Naizmenično su oponašale junakinju, vrtele se, ljubile i grlile kao zaljubljeni par, kikoćući se.

„Kakva je to galama?“

Bio je to Nazin glas, ukočen od prezira. Prebirala je pirinač na ravnom pladnju.

Pembe je ozlojeđeno razrogačila oči. „Samo plešemo.“

„A zašto to radite?“, odvrátila je Naza. „Osim ako niste odlučile da postanete drolje.“

Pembe nije znala šta je to drolja, ali nije se usudila da pita. Osetila je kako u njoj navire ogorčenost – zašto majka ne može da uživa u pesmama kao što su uživali putnici u autobusu? Zašto su potpuni stranci bili tolerantniji od nekog njoj najbližeg? Još je razmišljala o tom pitanju kad je čula Džemilu kako istupa, kao da priznaje krivicu, i izgovara: „Izvini, mama. Nećemo više to raditi.“

Pembe je namrgođeno pogledala svoju bliznakinju, sa osećajem da ju je izdala.

„Za vaše je dobro to što kažem. Ako se danas budete pre više smejaile, sutra ćete plakati. Bolje da vam bude krivo sad nego posle.“

„Ne razumem zašto se ne bismo mogle smejaati danas i sutra i prekosutra“, primetila je Pembe.

Sad je došao red na Džemilu da se namrgodi. Sestrina drskost ne samo što ju je iznenadila već ju je i stavila u nezgodan položaj. Zadržala je dah, u strahu od onog što će uslediti: od oklagije. Kad god bi jedna od devojčica prešla crtu, Naza bi ih obe istukla tankim drvenim štapom u kuhinji. Nikad po licu – devojci je lepota miraz – već po leđima i zadnjici. Devojke su smatrale da je neobično što taj ogorčeno prezreni instrument služi i za pravljenje krckavih peciva koja toliko vole.

Pa ipak, te večeri Naza nikog nije kaznila. Nabrala je nos, odmahнула glavom i odvrtila pogled – kao da čezne da bude negde drugde. Kad je ponovo progovorila, glas joj je bio miran. „Skromnost je jedini ženski štiti“, kazala je. „Imajte to na umu: ako nju izgubite, nećete vredeti ni okrnjenog kuruša. Ovaj svet je surov. Neće imati sažaljenja prema vama.“

Pembe je zamislila kako baca novčić u vazduh i kako joj pada na dlan. Postoje dve strane, uvek samo dve strane. Pobediš ili izgubiš. Dostojanstvo ili sramota, i malo utehe za one kojima dopadne pogrešna strana.

I sve to zato što su žene načinjene od najtananijeg batista, nastavila je Naza, dok su muškarci skrojeni od debele, tamne tkanine. Tako ih je Bog skrojio: da jedno bude nadmoćno u odnosu na drugo. A zašto je to učinio, nije na ljudskim bićima da pitaju. Važno je samo da se na crnoj boji ne vide mrlje, za razliku od bele, na kojoj se vidi i najmanja čestica prljavštine. Po toj logici, okaljane žene bi odmah uočili i odvojili ih od ostalih, kao što se pleva odvaja od zrna. I stoga, kad se devica poda muškarcu – čak i ako je to muškarac kog voli – ona može sve da izgubi, dok on ne gubi apsolutno ništa.

Tako je to bilo u zemlji u kojoj su se rodile Ružičasta Sudbina i Dovoljno Lepa, „čast“ je bila više od reči. Ona je bila i ime. Mogli ste nazvati svoje dete tako, ako je dečak. Muškarci su imali čast. Starci, sredovećni muškarci, čak i đaci tako mladi da još mirišu na majčino mleko. Žene nisu imale čast. One su

imale sramotu. A kao što je opštepoznato, Sramota i ne bi bila neko ime.

Dok je slušala, Pembe se setila one stroge beline doktorkine ordinacije. Vratila joj se nelagodnost koju je tad osetila, samo ovoga puta uveličana. Pitala se šta je s drugim bojama – plavom kao ljubičica, zelenom kao pistaći i smeđom kao lešnik – i šta je s drugim tkaninama – plišem, gabardenom i brokatom. Toliko raznolikosti ima na svetu, sigurno više nego što se može naći na pladnju s pirinčem.

Jedna od mnogih ironičnih igara Pembine sudbine biće i to što će sve ono što je mrzela da čuje od Naze ona sama ponavljati svojoj kćeri Esmi, od reči do reči, mnogo godina kasnije, u Engleskoj.